

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Utn
V 2268

1999

2450

Երկրորդ հատվածի օրինակ

1909/12/25

ՎԻՂԵԼՍ ՏԵԼԼ #4.

Վ. ՕՍՏՐՕԳՕՐՍԿՈՒՑ

511

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Ի. Ն. ՍԿՈՐՈՒՄՈՒՈՎԻ:
1887.

Հանձնարար քան քան քան քան
անպիտան քան քան քան քան
քան քան քան քան քան քան

Ստորագրում և ստորագրում

1887 թ. 11 92 թիվ

Дозволено цензурою. С.-Петербургъ, 1 декабря 1887 года.

Ստորագրում

42368-60

28 2271

Типография И. Н. Скороходова (Надеждинская, № 39).

ՎԻՆՅԵԼՍ ՏԵԼԼ #44

Ներուպայի հիւսիսային կողմերում մի ժամանակ ապրում էր մի մեծ ազգ: Մի անհիտարի իրար ետևից նրանց հացի կարիչներ լինում: դրա պատճառով ամեն ինչ էլ թանկացաւ: Մարդիքը հաւաքուհան, լեղի խելքի տուին ու շատ միտք անկողց թողի, ձարները կտրած, վճռեցին՝ որ չօր (վիճակ) գցեն ամեն մի տասը հոգու մէջ: Ետեւ ում որ ընկնի, նա պիտի թողնի իր հայրենիքը ու գնայ ինչ տեղ որ ուզում է: Էլ ուրիշ ձար չը կար: Հացը պնքան քիչ էր, որ ամենքին հերիքութիւն չէր անել:

Մի խումբ աղամարդիք ու կանայք, ախուր ու տրտում, դուրս կկան ու գնացին դէպի հարաւ: 'Նրանք' իրանք իրանց համար նոր

*

Ճանապարհ էին բաց անում, իսկ հարկաւոր եկած տեղը՝ թուրի գոռով էին ձղում ու անց կենում: Արջապէս, խումբը հասաւ անտառների մէջ կորած Ալպեան*) սարերը. այն տեղ վէր եկան մի անմարդաբնակ ձորում, որի ջուրը մի բարակ գետ էր ու մի լիճ: Տեղը բերքի կողմից շատ հարուստ ու գեղեցիկ էր՝ չորս կողմը ձիւնապատ սարերով պատած. բայց այստեղ, որ ասես, մարդկային հետք էլ չէր երևում: Միայն լճի ափին կար մի քոստտ խրճիթ. այնտեղ կենում էր մի նաւավար, որը՝ եթէ հազարից մի անգամ մարդ էր պատահում, անց էր կացնում լճի միւս կողմը: Բայց սրանց բազդիցն էր թէ չէ, միայն այս անգամ լիճը այնպէս էր ալեկոծվում, այնպէս էր կատաղած, որ անկարելի էր միւս ափը անց կենալ ու ոչ ոք էլ սկի սիրտ չարաւ:

Այս նոր եկած ազգը, որը հելվետ էր աս-

*) Ը՛ փշիկով տառը եւրոպական լեզուներէ 1 փափուկ հընչիւնն է արտայայտում:

վում, մի լաւ ման եկաւ այս տեղերը ու տեսաւ, որ սա շատ անտառներով ու ջրերով հարուստ երկիր է: Իրանից յետոյ հելվետները մնացին այստեղ ու Շվեյց անունով մի շէն գցեցին: Ե՛հ, ինչքան քրտինք թափեցին նրանք. ինչքան ահազին ծառեր են արմատահան արել, մինչև որ անանցնելի անտառները մաքրել են ծառերից. էլ ի՛նչ ասես, որ արած չը լինեն. ճահիճներ են չորացրել, ժայռեր են կտորատել ու յարմար ճանապարհներ բաց արել անդուհըների վերևներով. էլ ի՛նչ ասեմ, մի խօսքով, առաջվայ անմարդաբնակ ու լուռ տեղեց գեղեցիկ ու մարդկերանցով լի մի տեղ են շինել:

Իսկ երբոր հելվետները տեսան որ տեղը նեղվածքութիւն է անում, նրանք Բէյն, Բօնա ու Աար գետերի միջում գտնվող տեղերն էլ բռնեցին. դրանից յետոյ սկսեցին շվեյցարացի ապվել: Ո՛վ գիտէ, թէ քանի քանի հարիւր տարիներ էին ապրում նրանք այստեղ, սարերում հօտեր արածացնելով ու թեթեւաբար քարայծերի ետևից ընկած, չը նայելով

որ մարդուս կեանքը այդ տեղերում մի մազկեց էր կախված: Հովիւները ու որսորդները, որոնք իրանց ձակատի քրտինքով ու սեփական արիւնով էին մշակել իրանց նոր հայրենիքը, համարձակ ու աշխատասէր մարդիք էին. նրանց վախը միայն Աստուած էր, էլ ուրիշ վախ չունէին: Նրանք քաջառողջ տղամարդներ ու լաւ նետաձիգներ լինելով, միշտ պատրաստ էին իրանց անձը պաշտպանելու համար. ապրում էին իրանց պապենական սովորութիւններով ու կարգերով. նրանց հողերովը անց էին կենում հազար տեսակ ազգութիւններ. այդ ազգերը միշտ ուզում էին նրանց տիրել, իրանց ձեռքի տակը գցել ու իրանց ճորար դարձնել. բայց շվեյցարացիք, պաշտպանված լինելով իրանց լաւ ծանօթ բարձր ու պինդ սարերով, կարողացան պինդ պահել իրանց անկախութիւնը. աշխարհիս երեսին անկախութիւնից էլ թանգ ու լաւ բան չը կար շվեյցարացիների աչքում:

Տասներեքերորդ դարում շվեյցարացիք երեք առանձին զիւղ կամ թէ, նրանց լեզուով

ասած, երեք կանտոն էին կազմում. այդ կանտոններն էին Շվից, Ուրի և Ունտերվալ՝դեն, որոնց կառավարութիւնը, այդպէս ասված, ընդհանուր խորհուրդի ձեռքին էր: Այդ ընդհանուր խորհուրդի համար շվեյցարացիք իրանց միջից ընտրում էին ամենապատուաւոր ու փորձառու մարդիկրանց:

1273 թուականին Պերմանիայում, որը այն ժամանակվայ ամենամեծ տէրութիւնն էր Նւրուպայում, թագաւոր նստեց Րուդոլֆ Նաբսբուրգը: Այդ Րուդոլֆ թագաւորը Շվեյցարիայում շատ մեծ հողեր ունէր և հէնց նրա երեխայութեան օրերից շվեյցարացիք շատ սիրում էին նրան բարի լինելուն ու խազաղ բնաւորութեան համար: Նրբ նա թագաւոր դարձաւ, շվեյցարացիք իրանք իրանց յօժար կամքովը նրան իրանց գլխին հովանաւոր ընտրեցին, որ, բան է, մարդասպանութիւն կամ թէ մի մեծ վէճ կամ կռիւ պատահած ժամանակ, կարողանան զնալ նրա մօտը, որ նա իրանց գործը քննի և արդար դատաստան անի: Իսկ իրանք իրանց մէջ կառավարվում է-

ին էլի առաջվայ պէս՝ իրանց սովորութիւններին համեմատ: Միայն մի մեծ գործ պատահած ժամանակ, ինքը Րուզօլ'Ֆն էր գալիս Շվեյցարիա ու իր ճշմարիտ դատաստանը կատարում բոլոր ժողովուրդի առաջ՝ բաց երկնքի տակ: Այս ամենի փոխարէն էլ շվեյցարացիք խօսք տուին, որ պատերազմ լինելուց գերմանացոց տէրութեանը օգնութիւն հասցնեն. և իսկ որ նրանք իրանց սիրելի թագաւորի համար իրանց արիւնը չէին խնայում: Րուզօլ'Ֆն էլ իր կողմից՝ իր կուշար եկած շվեյցարացիների հետ այնպէս քաղցր, այնքան լաւ էր վարվում, որ սկի չեղած: Շվեյցարացիք իրանց համար ապրում էին սարերումը հանգիստ ու բաղդաւոր՝ առանց ոչ ոքի դիպչելու:

Բայց շատ չքաշեց նրանց ազատութիւնը: 1291 թուականին Րուզօլ'Ֆ կայսրը մեռաւ և նրա տեղը գերմանացոց գահին նրստեց նրա որդի Ալբրեխտը: Սա շատ ժլատ ու խստասիրտ, գոռոզ ու անմատչելի մարդ էր. նրան ոչ տեսնել էր լինում և ոչ էլ հետը խօ-

սել: Նրա ուշքն ու միտքը շատ հարստանալն ու շատ հողեր խլել ու ձեռք գցելն էր միայն: Ասպետները, որոնք Շվեյցարիայում հողեր ունէին, ուզում էին շվեյցարացիներին էլ ինչպէս Պերմանիայի միւս տեղերում, ճորտեր դարձնեն: Հէնց այդ ասպետներն էին, որ Ալբրեխտին գլխից հանեցին. նրանք պատմեցին նրան, թէ շվեյցարացիք հպարտ, ինքնակամ ժողովուրդ են. թէ նրանք գեղեցիկ տներ ու բազմաթիւ հօտեր ունեն և այլն. թագաւորն էլ այս ամենը լսելուց յիտոյ ցանկացաւ՝ որ, ինչ էլ որ ուզում է լինի, անպատճառ այդ հարուստ երկիրը նուաճի՝ իր ձեռքի տակը գցի: Նա առաջ սպառնալիքներով պահանջեց շվեյցարացիներից, որ նրանք իրանք-իրանց զան ու հպատակվեն իրան: Բայց շվեյցարացիք ոչ վախեցան նրանից և ոչ էլ եկան նրան խոնարհվելու: Ալբրեխտը կատաղեց դրա վրա, Շվեյցարիա ուղարկեց իր երկու տեղակալին (լեանդֆօխտ) Հեսլերին ու Աեանդսբերգին և սրանց լեակատար իրաւունք տուեց որ, ինչ որ ուզում են, անեն, միայն թէ նուաճեն այդ

ինքնակամ, իրասածի ազգը: Տեղակալները Շքովեցարիա հասան թէ չէ, իսկոյն սկսեցին սարսափելի, անասելի բաներ անել:

Նրանք թոյլ չէին տալիս, որ շվեյցարացիք իրանց ապրանքները Շվեյցարիայից դուրս բերեն՝ ծախեն. ուրիշ երկիրներից բերվող ապրանքներից հարկ էին առնում. մի ամենաչնչին յանցանքի համար, իբրև տուգանք, փող էին վերցնում: Մանր էր, շատ էր ծանր Շվեյցարացիների համար այս ամենը. բայց ի՞նչ արած, նրանք դեռ չէին մոռացել հանդուցեալ թագաւորի բարի բնաւորութիւնը, նրա արած լաւութիւնները և այդ էր պատճառը, որ ամեն ինչ կրում էին առանց տրտնջալու:

Բայց քանի գնում էր՝ նեղութիւնները այնքան շատանում ու աւելի խիստ էին դառնում: Ամեն տեղից օրէցօր աւելի վատ համբաւներ էր գալիս:

Մի օր, իրիկնադէմին, մի ձկնորս, մի հովիւ ու մի որսորդ, հաւաքվելով երեք կանաձնի լճի ափին, խօսում էին իրանց գործերից. հովիւը իր խաչներից էր խօսում, ձկնորսը ձրկ-

ներից, իսկ որսորդը, ի հարկէ, իր սիրելի որսերից էր զրուցում: Յանկարծ, հեկեկալով, նրանց մօտն է վազում շվեյցարացի՝ Սօնրադ Բաումգարտենը, արիւնի մէջ կորած:

«Ի սէր Աստծոյ, ասում է նա ձկնորսին, ինձ անցկացրու լճի միւս ափը. ի՛նչ որ ուզում է լինի, ի՛նչ որ ուզում ես արա՝ միայն թէ ինձ աղատես...»:

Տեղակալն պահապանները, Բաումգարտենի ետեից ընկած, հալածում էին նրան: Նրա սպաներից մէկը, մի քանի զինուորների հետ, մտաւ խեղճի տունը, ինչ որ լաւ բան տեսաւ վերցրեց և, կարծես թէ այդքանը դեռ հերիք չէր՝ նրա կնոջն էլ խայտառակեց: Այս ամեն բռնութիւնները տեսնելուց յետոյ Բաումգարտենը էլ չք կարողացաւ համբերել ու տեղնուտեղը սպանեց սպային: Բայց, մինչև որ նա պատմում էր իր դարդը, սաստիկ փոթորիկ բարձրացաւ. ձկնորսը սիրտ չէր անում խեղճ՝ մարդուն լճի միւս ափը անց կացնել: Նրա բաղդիցը հէնց այն րօպէին նրանց մօտ եկաւ Սիլհէլմ Տէլլը: Սա չք դիմացաւ Բա-

ուսմագարտենի աղաչանք-պաղատանքներին ու ձկնորսին ասեց որ յես անի կապած մակոյկը:

«Ե՛հ, ինչ որ կը լինի՝ կը լինի, ասեց Տէլլը. յոյսներս դնենք Աստծու կամքին. որքան ուժու մն յոժ կայ կը փորձեմ, Բաուսմագարտեն եղբայր. դատաւորների ձեռքից ես քեզ կազատեմ, իսկ փոթորիկից թող Աստուած ազատի: Ղու էլ ձկնորս եղբայր, կնոջս կը մըխիթարես, եթէ, բան է, Աստուած մի արասցէ, գլխիս մի փորձանք զայրու լինի. նրան կասես որ ես արեցի այն՝ ինչ որ պարտաւոր է անելու ամեն մի քրիստոնեայ»:

Այս ասելուց յետոյ Տէլլն ու Բաուսմագարտենը մակոյկ նստեցին ու գնացին: Արիճը սաստիկ կատաղած էր, ալէկոծում էր ու մակոյկը տաշեղէ նման այստեղից այնտեղ էր գցում: Բայց Տէլլը, որը թիավարելում այնպիսի լաւ վարպետ էր, կարողացաւ խեղճ մարդուն միւս ափը անց կացնել ու այդպիսով ազատել տեղակալի զինուորների ձեռքից: Հէնց որ նրանք նաւակի մէջ նստած ափից մի քիչ Հեռացան թէ չէ, իսկոյն եկան տեղակալի զինուորները

ու, տեսնելով, որ բանը բանից արդէն անց է կացել, ճարները կտրած, ուղեցին իրանց վրէժը մէկից հանել. ցիրուցան արեցին խեղճ հովուի հօտերը ու կրակ տուին նրա աղքատիկ տունն ու տեղը:

Մաքի տունը ընկած, գլուխը քաշ գցած, նստած է իր նոր տան դրան մօտ հարուստ շվեյցարացի Շատուֆախերը: Արէկի նրա տան մօտովը անց էր կենում տեղակալը. նա, նախանձը աչքերին, նայեց նոր շինութեանը ու ասեց. «օհօ, տեսէք, ի՞նչպէս են ապրում տեղա շվեյցարացիք. ի՞սկ որ, թագաւորի ապրուստ է եղել սրանց ապրուստը: Հը՛մ, մի քիչ էլ սպասեցէք. շատ չեք աշխուժեցրէք ձեր այս տեսակ ապրելը»:

«Ա՛յ ինձ համար, տունս ձեռքիցս դուրս է դալու, ասում էր ինքն իրան Շատուֆախերը, ու այսպիսի տխուր ու դառն մտածմունքներից նրա գլուխը էլ աւելի էր քաշ ընկնում, կարծես թէ, սրտին մի ծանր քար գցեցին: Նրա խելօք կինը ազատեց նրան այդ ծանր ու տխուր մտքերից, ասելով. «էլ ի՞նչ

ես զլուսդ քաշ զցել: Ի՛նչ տղամարդ ես. գործ կատարելու, բան տեսնելու փոխանակ, զլուսն է քաշ զցում: Հը, փառք Աստուծու, խօ մենակ դու չես զգված այդ անիրաւ տեղակալեց. մի՞թէ բոլոր կանտոններում քիչ մարդ կայ նրա դէմ, նրանից դժգոհ. Ի՛նչ կը կը լինէր, որ ամենքդ հաւաքվէիք մի տեղ ու խելք խելքի տուած՝ միտք անէիք ու մի հրնար գտնէիք ազատվելու այդ անօրէն ու ծանր լուծից: Բաս սկի չե՞ս լսել, որ մեր ծերերը ասում են.

Մէկ մարդի կոիւր կոիւ չէ,
 Շատ մարդկանց կոիւր մահ չէ:

— «Ղշմարիտ որ, միտք արեց Շատուֆախերը, ամօթ ինձ համար. իմ կինս, թոյլ կրնիկարմատ տեղովը, ինձ խելքի է դնում: տես սկի խելքս կտրե՛լ է, Ի՛նչ տղամարդ եմ ես. կինս ինձանից համարձակ է, կուզես, ես տղամարդ եմ նա կնիկարմատ»: Այս ասելով, նա վեր կացաւ նստած տեղից ու ձեռքը ճակատին քսելով՝ մտածում էր, թէ արդեօք Ի՛նչ կը լի-

նի իր ընտանիքի հայր՝ եթէ գործը չը յաջողի: Նա մտածում էր և տես՝ ում, որ այդ դէպքում իսկ որ շատ դառնութիւններ կը գայ իր զլսին և որ իր ընտանիքն էլ չի պրծնիլ այդ ցաւերից: Շատուֆախերը ինքն իրան ասում էր. «պատերազմի, կուի ժամանակ ցիրուցան կը դառնան խաչները, շատ ու շատ հայրեր կը կոտորվեն, քանի քանի տներ կը կործանվեն, հազարաւոր կանայք ու երեխաներ արեւորի ու անօդնական կը մնան...»: Բայց նրա զիտը, Հերարուզան, ի զուր տեղից չէր լսել զի հօրից հին պատմութիւններ. նա զիտէր թէ ինչպէս են շփեցարացիք կոիւնեւ արեւորանց հարեան ազգերի հետ. նա լսել էր որ իրանց պապերը արիւնի ու ճակատի քրտինքով էին ներկիւլ ու պարարտացրել իրանց հողերը:

— «Ի՛նչ անենք, այ մարդ, ինչո՞ւ ես այդպէս վախենում կուից ու աւերմունքից, ասում էր Հերարուզան, վնաս չը կայ. թող ձեզ կոտորեն. կարծես թէ մեզ, կենդանի մնացածներիս, համար էլ ուրիշ ճար չի լինիլ. խելքդ ում է դնացել. կարծում ես թէ մենք ձեզա-

նից յետոյ իսկոյն կրնիննք թշնամիների ձեռքը, որ էլ բան չի մնայ որ մեր գլուխը չը բերին: Չէ, այդ կողմից միամիտ կաց. մենք էլ մեր թոյլ տեղովը ազատվելու ճանապարհ կը գտնենք. փառք Աստծու, ինչ կայ. ժայռեր շատ կան. այս բարձր ժայռերից ինքներս մեզ կը գցենք անդունդները ու կը պրծնենք նրանց ձեռքից»:

Անոջ այս վերջին խօսքերը շարժեցին Շտառ-ուճախների սիրտը. կարծես, այդ խօսքերը արդամարդութիւն ու համարձակութիւն տուին նրան: Նա բարձրացրեց մինչև այն ժամանակ քաշ գցած գլուխը, գրկեց կնոջը ու ասեց նրբա՛ն. «Չէ, ով որ մի այդպիսի քեզ նման սիրտ ունէցող կին ունի, նրա համար աշխարհիս երեսին սարսափելի բան չկայ. նա վախ չունի, նա ուրախութեամբ կօիւ կը գնայ հայրենի հողի համար. քեզ նման կին ունեցողը չի խրնայիլ իր թիկունքը հայրենիքի օգտին զոհելու: Մու տանը մնացիր, քո անտեսութիւնդ արա՛. միայն տե՛ս՝ աչքդ քեզ վրա պահիր, որ ամեն մի ուխտ գնացող օտարական, ամեն մի

1615.

վարդապետ, որը մեր տան շէմքովը կը մտնի հանգստանալու համար, առանց կուշտ կերակուրի չի մնայ: Նս գնում եմ կանտօնները, որ ման գամ ու գտնեմ այնպիսի ընկերներ, որոնք հայրենի երկրի համար կարող են զոհել իրանց անձը»:

Հէնց այդ միջոցումն էր, որ տեղակալը սկսեց մի բանդ շինել տալ Ալտօբօրֆում՝ անհնազանդ շվեյցարացիների համար: Այդ շինութեան վրա ժողովուրդի մեծ բազմութիւն էր բան անում. էլ ծեր, էլ կի՛ն, էլ երեխայ՝ միևնոյն էր նրանց համար. ո՞վ էր հարցնում թէ կարո՞ղ ես բան անել, թէ ոչ. բոլորին էլ զօռով քշում էին դէպի այնտեղ և քար ու հող էին կրել տալիս, որ բանը շուտ գլուխ գայ: Յոգնածութիւնից ոտերը հազիւհազ քաշ տալով, խեղճ ժողովուրդը քար էր կրում հէնց իրան համար շինվելիս բանդի համար. իսկ վերակացուն, կոշտ ու կոպիտ յիշոցներ տալով, բանեցնում էր բանուրներին: Յանկարծ, որ տեղեց էր որտեղեց չէր՝ մի դափի ձայն եկաւ: Օխնուորների մի խումբ էր գալիս. նրանք՝

Հանդիսաւոր կերպով ձեռքներին բռնած մի
 երկար ձող, որի ծայրին մի ինչոր գգակ էր
 դրած, ծանրուձեճ քայլերով առաջ էին գա-
 լիս: Ժողովուրդի բազմութիւնը զարմացած
 ընկել էր զինուորների ետեւից ու գնում և
 չէր հասկանում թէ սա ի՞նչ նոր բան է հը-
 նարել անդակալ շէտերը: Չինուորները այդ
 ձողը գեանին անկեցին, իսկ սպան բարձր ձայ-
 նով կարգաց շէտերի հրամանը: Նա (շէտ-
 ւերը) ուզում է իմանալ թէ ո՞վ է իրան հը-
 նազանդվում և ո՞վ չէ հնազանդվում: և դրա
 համար էլ պահանջում է, որ իր գգակին էլ
 նոյն պատիւը տան, ինչ որ իրան ևն տալիս.
 նա հրամայում է, որ գգակի մօտով ամեն մի
 անցուդարձ անող վերցնի իր գլխարկը ու զը-
 լուխ տայ գգակին: Իսկ ով որ այս հրամանը
 չը կատարի, նա կը զրկվի իր ազատութիւնից
 և ունեցած չունեցածից:

Ունեւերվալ՝ դէն կանտօնի բաներն էլ սրա-
 նից լաւ չին. տեղակալն սպաներից մէկը եկել
 է ու քշել տարել ծեր Մելխտալի եղները:
 Մելխտալի որդի Արնօլ՝ զը չըկարողացաւ դի-

մանալ այն անպիտանի կողմից հասցրած վի-
 բաւորանքին. զորս դու պատուիրեցեր, մի լաւ
 ծեծեց նրան, իր ճիպտը նրա վրա կտարատեց:
 շալածանքներից վախենալով ու կամենալով
 իր կեանքը փրկել իր ծերունի հօր համար,
 ինչպէս նրա մինուձարը, նա փախաւ՝ զնաց
 մի ուրիշ կանտօն. բայց առանց նրան մի անա-
 սելի բան պատահեց: Տեղակալը նրա հօրից
 պահանջեց, որ նա իր որդու տեղը ասի: Օ՛ե-
 րը երգում կերաւ, որ ինքն էլ չըգիտէ թէ ի՞նչ
 տեղ է իր որդին, Արնօլ՝ զը: Այն ժամանակ
 այդ անաստուածը կանչել տուեց դահլիճներին,
 հրամայեց որ խեղճ ալւորին վէր դցեն գեանին
 ու աչքերը հանեն, ասելով. «Շը, լաւ, ասենք
 թէ որդիդ այստեղ չէ, դու խօ իմ ձեռքի՛ս
 ես»: Ղեռ դա ոչինչ կարծես թէ այդ քիչ էր
 նրան. խեղճին ինչ որ ունէր չունէր ձեռքից
 խլեցին, և նա դռնից դուռ ընկած, կոյր աղ-
 քատի նման մի փայտ ձեռքն առած, ողորմու-
 թիւն էր խնդրում Աստուած սիրողներից:
 Տեղակալի ձեռքից փախած ու թագ կացած
 որդին զարհուրանքով լսեց այդ տխուր համ-

բաւր:» այդ օրվանից Արնօլ'դը վճռեց, որ ինչ էլ որ լինում է լինի, պիտի հօր վրէժը հանի:

«Տեսէ՛ք, հիսիկվանից ձեզ ասում եմ, — ասեց նա Շտաուֆախերին ու Տէլլի աներոջ՝ Վալ'տեր Ֆիւրստին — եթէ դուք, ձեր աների ու հօտերի համար վախենաք ու տեղակալել առջև վեզ ծռէք, այն ժամանակ ես իսկոյն կը գնամ սարերը, կը հաւաքեմ բոլոր հովիւներին և նրանց կը պատմեմ այս բոլոր չարագործութիւնների մասին: Մի՛թէ մեզ երեխայութիւնից հէնց ի զուր տեղից են նետաձրգութիւն սովորցրել մի՛թէ կացին բռնելը ի զուր ենք սովորել», — ասում էր երիտասարդ Արնօլ'դը, աշխատելով համոզել ծերերին: «Այ մենք ի՞նչ մարդ ենք. անասունը անասուն լինելով, Մատուած նրան էլ պաշտպանելու գործիք է տուել: Վատը հէնց մենք՝ մարդիքս ենք, որ կանք. մենակ մենք ենք, որ սպասում ենք մինչև որ ուրիշները դալիս են ու մեր աչքերը հանում»:

Քաջասիրտ երիտասարդի խօսքերը ծերերին տեղահան արին. նրանք իսկոյն վճռեցին,

առաջ մի գնալ ու խորհուրդ հարցնել այն հողատէր բարօններից, որոնք միշտ շվեյցարացիների հետ լաւ էին վարվում և հարկաւոր եղած ժամանակ միշտ օգնութիւն էին հասցնում, իսկ յետոյ իմաց տալ երեք կանտօնների բնակիչներին, որ ամեն մի կանտօնից տասը ընտրված մարդ զիշերը հաւաքվին սարերումը մի տեղ, որպէս զի խորհուրդ անեն՝ տեսնեն թէ ի՞նչ են անում, ի՞նչ չեն անում: Այն ինչ Շտաուֆախերը ու Վալ'տեր Ֆիւրստը Շվից և Ուրի կանտօններում էին մէկ մէկ հաւաքում հայրենիքի համար ցաւողներին, Արնօլ'դ Մեխտալ'ն էլ Ունտերվալ'դենում էր բանի կացել: Նա բարձրանում էր սարերը ու այնպիսի դէք տեղերով էր գնում, որ կարծես թէ կեանքից ձեռք էր վերցրել. ճանապարհին ոչ մարդ էր պատահում, ոչ կացարան. ծարաւելիս՝ սառոյցների ջրերիցն էր խմում: Վերջապէս, նա հասաւ Ալպիան հովիւների աղբատ խրճիթները: Այս տեղերում արդէն լրեսել էին տեղակալի արարմունքները և ամեն տեղ, ուր Մեխտալ'ը պատմում էր իր ան-

բաղդ հօր գլխին եկածը, նրան շատ սիրով և ուրախութեամբ էին ընդունում: Անկեղծ սրբտով էին նրան «բարով հազար բարի եկար» ասում և, իբրև աւստրիացիների տուած նեղութիւններին պատասխան, նրանք վէր էին բերում պատերից կախ արած ժանգոտած սուրբը: Շփեցարիայի ամեն մի անկիւնում, երբ Արնօլ'դը տալիս էր ՇատուՖախերի ու Ալատեր Պիւրստի պէս պատուաւոր մարդկանց անունները, իսկոյն ամեն մի լսողի աչքերից քաջութեան կրակ էր թափվում: ամենքն էլ երգվում էին, որ կր կատարեն ամեն ինչ, ինչ որ նրանք ասեն, ինչ որ նրանք հրամայեն:

«Հայրենիքի համար ամեն ինչ կր դոհենք, թէկուզ մեր կեանքն անգամ» ասում էին նրանք:

Արնօլ'դը այդ կերպով, մի տնից միւս տունը մանկելով, տեսաւ ու խօսեց իր կանտօնի բոլոր գիւղացիների հետ և վերջապէս հասաւ իր հայրենի ձորը. այնտեղ էր նրա խեղճ հայրը: Կոյր ու աղքատութեան մէջ ընկած՝ նա պահած էր դարմանի (յարդի) վրա, որը ու-

րիշները խղճալով, բերել ու փռել էին նրա տակին: Արնօլ'դը տեսաւ իր խեղճ հօրը, բայց լաց չեղաւ: Նա իր դարդը ցոյց չէր տալիս. սրտի խորքերումն էր թաղցրել իր ցաւերը. նրա միտքը միայն նա էր՝ թէ ի՞նչպէս անի, որ կարողանայ հայրենիքը օտարների ձեռքից ազատել: Այլ տեղ չկար, որ նա եղած չը լինէր. էլ սարերի կիրճեր, էլ խոր ու մութ ձորեր չը թողեց՝ ամեն տեղ էլ մտաւ ու ամեն տեղ էլ ժողովուրդին ապստամբութեան յորդորեց: Մեռ այս բոլորը ոչինչ. նա վարդապետի շորեր հագած, ներս պրծաւ աւստրիացիների կրկու ամենապինդ բերդերը ու ինքը իր աչքերովը տեսաւ ու տեղեկացաւ նրանց զօրութեան մասին: Ահա այդպէս, իր կեանքը միշտ վտանդի ենթարկելով, այս երիտասարդը մի կրկու շաբաթում ամեն ինչ կարողացաւ պատրաստել մինչև այն օրը, երբոր երեք կանտօնների դրած ժամանակին, վերջին անգամ ընդհանուր խորհուրդ անելու համար, ամենքն էլ մի տեղ պիտի հաւաքվէին: Աւերջապէս այդ օրն էլ հասաւ:

Լուսն ու Հանդարտ գիշեր է: Անտառապատ բարձր ժայռերը, ունքերնին կախ գցած, նայում են դէպի Րիւսլիի ձորը: Հեռուից երևում է Ֆիրվալ՝ դշտագտի լիճը. այնտեղ՝ նրա մօտ խառնվում են միասին երեք կանտօնների սահմանները: Լուսնեկայ գիշեր է, լուսնի պայծառ լուսից սառոցները պսպղում են հաղար ու մի փայլով. նոյնպէս պայծառ են փայլում տարին ասաներկու ամիս ձիւնով ծածկած սարերի ահագին շղթաները: Ահա այն սարի նեղ ու կեռուժեռ կածաններովք վեր են գալիս դէպի քաշ մի տասը հոգի հասարակ գիւղացիներ. սրանք Ունտերվալ՝ զեն կանտօնի ընտրված մարդիքն են: Ամենից առաջ գնում է Արնօլ՝ Պեկխտալը. այս խեղճ հովիւները, տուն ու տեղը թողած՝ ո՞վ գիտէ թէ ինչ հեռու տեղերից, վեր են կացել՝ եկել խորհուրդ անելու ու իրանց գլխի ճարը տեսնելու: Գլխանցից երկուսը իրար հետ չունեն, մէկ մէկու հետ այդ երկուսը թշնամի են ու ահա քանի տարի է, որ մի կտոր անպէտք հողի համար իրար միս են ուտում: Բայց ի՞նչ կանես, որ

Հիմա դրանք ամեն ինչ մոռացել են, ու իրանց թշնամութիւնը մի կողմը դրած, իրար ձեռքից բռնած, գնում են դէպի ներքև: Ամենից շուտ տեղ հասան Ունտերվալ՝ զեն կանտօնի մարդիքը. նրանք խկոյն ձորի միջին կրակ վառեցին ու, կրակի շորս կողմը նստտելով, սկսեցին մընացածներին սպասել: Բայց դա էլ չի շատ երկար քաշեց. միւս կանտօնցիներն էլ շուտ եկան: Աճի երեսին մի մակոյկ երևաց. նրա միջին նստած է Շտաուֆախերը՝ Շվիցի տասը ընտրված մարդկերանց հետ: Գեռ ափը չը հասած, նրանք գոռալով բարևում են Ունտերվալ՝ զենից եկածներին: Ահա նրանք էլ տեղ հասան ու դուրս եկան մակոյկից. ամենքն էլ զինուորված են աղեղներով, նետերով, ու հին, իրանց պապերից ֆացած, սուրերով: Նրանք եղբայրաբար, ուրախ ուրախ բարևում են ու ձեռք տալիս իրանցից շուտ եկած Ունտերվալ՝ զենցիներին. թէև իրար առաջին անգամն էին տեսնում, բայց այնպէս սիրով էին իրար հետ խօսում, որ տեսնողը հէնց կիմանար, թէ սրբանք վաղուց են մէկգմէկու ճանաչում: Սրանք

ամենքն էլ իրար հետ մի սիրով ու մի ցանկութեամբ էին կապված. բոլորն էլ մի սիրով էին սիրում իրանց հայրենի սարերը, ամենքն էլ մի ցանկութիւն ունէին՝ պաշտպանել թշնամիներից իրանց կանանց ու երեխաներին: Ահա մնացածներն էլ եկան. բարձրում՝ ժայռերի վրա երևացին նրանք, զրահաւորված, ջահերը ձեռքները առած, լուսաւորելով իրանց խոր ու մութ տեղերով ընկած ճանապարհը, գալիս են նրանք դէպի ներքև: Արանք էլ Ուրի կանտոնի ընտրվածներն են, նրանց առաջնորդումէ Տէլլի ծերունի աներ՝ Վալտեր Ֆիւրստը: Մրանց հետն է և զառամեալ, ուժից ընկած քահանան, գաւազանը դեմնին դէմ տալով, ամոմբալով, գալիս է նրանց հետ. բայց երևում է, որ շատ յոգնած է, որովհետև ոտները զօռով է փոխում: Չը նայած զիշեր ժամանակին ու ճանապարհի դժուարութեանը, նա՝ իբրև հաւատարիմ հովիւ, չի ուզում անտէր թողնի իր հօտը: Մենակ քաջ որսորդ Վիլհելմ Տէլլն է պակաս այստեղ: Շատուֆախերը նրան էլ էր կանչել այստեղ՝ Քիւալի,

բայց որսորդը, նրա ձեռքը սեղմելով, ասել էր.

«Ինձ ասելը ի՞նչ հարկաւոր է. մի՞թէ Տէլլը վտանգի ժամանակ մենակ կը թողնի իր ընկերներին. այն Տէլլը՝ որը պրծացնում է գառնը անդունդ գլորվելուց: Ինձ խորհուրդի մէք կանչել. ախր ես դարդակ խօսքերով ի՞նչ օգնութիւն պիտի հասցնեմ ձեզ է՛, չէ՛, խորհուրդը ու խօսքերը իմ բանս չէ. իմը այ սա է»։ այս ասելով, նա մեկնեց իր տղամարդի ձեռքերը: «Երբ բազուկներս ձեզ հարկաւոր կը գան, այն ժամանակ բաւական է, որ մի խօսք ասէք. մէկ էլ կը տեսնէք, որ Տէլլը ձեր կողքին կանգնած է»:

Տէլլը սուտ ասելը չըզիտէ: Այս սարերումը ամենքն էլ նրան լաւ են ճանաչում: Բոլորն էլ զիտեն, թէ այս քիչ խօսող, միշտ ունքերը վրա տուած մարդը ի՞նչ մարդ է. պատճառն էլ հէնց այդ է, որ ոչ ոք չի զարմանում, թէ ինչո՞ւ նա տեղս՝ Քիւալիի ձորումը չէ:

Ել մարդ չունեն սպասելու. Վալտեր Ֆիւրստըն էր որ եկաւ. և ահա՛ երեք կանտոնի՝ Ու-

րի, Շվեցի և Ունտերվալ՝ դենի ընտրվածները, թուով երեսունուերեք հոգի, վեր կացան ու շրջանաձև կանգնեցին: Օտրունի տէրտէրը հրամայեց, որ բոլորեքեանն էլ տափը խրեն իրանց սուրերը և մի «ամման» կամ խորհուրդի կարգադրիչ ջոկեն իրանց միջից: Առաջ մէկ ընտրեցին Շտաուֆախերին, բայց նա չկամեցաւ որ ինքը լինի գլխաւորը և ցոյց տուեց իննուստուն տարեկան ծերունի Ռեդինգին, որովհետեւ նա էր իրանց միջին ամենից տարիքաւորը: Աւ ահա այս մեւթնուգիշերին, բաց երկնակամարի տակ, Րիւալիի ձորի միջին սկսվեց խորհուրդը: Այս այն խորհուրդն էր, որի վրա շվեցարացիք երգեր են կապել և այդ երգերը մինչև օրս էլ նրանք երգում են:

Մի քանի խօսքով Շտաուֆախերը պատմեց, թէ ինչպէս մի ժամանակ իրանց պապերը եկել են այս երկիրը:

«Նրանք իրանց ձեռքով մշակել են այս աղբատ հողերը. նրանք իրար հետ մի արիւնով էին կապված ու մի հայրենիք էր նրանց սրունդ ու կերակուր տուել և մեծացրել: Այն

ինչ, ուրիշ ազգերը, յաղթվելուն պէս, հնազանդվում ու ընդունում էին յաղթողների իշխանութիւնը, շվեցարացիք պինդ էին պահում իրանց անկախութիւնը. նրանք միայն իրանց յօժար կամքովը մտան գերմանացոց թագաւորի ձեռքի տակը: Մի անգամ չէ, երկու անգամ չէ, որ նրանք գերմանացիների համար արիւն են թափել. բայց տեսէք, թէ փոխարէնը ի՞նչպէս են հասուցանում նրանք. է՛լ խաշների հօտեր չի մնացել, որ տարած չը լինեն. է՛լ անտէր ու անպաշտպան մնացած ծերեր, է՛լ կանայք, է՛լ երեխայք, բոլորին էլ չարչարում են ու տանջում: Արբ մարդ տեսնում է, որ աշխարհքումն էլ արդարութիւն չի մընացել, ասում էր Շտաուֆախերը, երբ դանակը ոսկորին է հասնում, երբ համբերութիւն ասածդ կեանք չէ այլ ևս, այլ մահ է, այն ժամանակ մարդ պիտի Աստծուն աղօթք անի ու թողութիւն ինդրի և ողորմած Աստուածը թողութիւն կը շնորհի այն արիւնի համար, որը այդ մարդը թափում է իր աղբատիկ ունեցած-չունեցածի, քաղցր ու սիրելի հայրե-

նիքի, կնոջ և զաւակի պաշտպանութեան համար»:

Շատուֆախների ասած խօսքերը ամենքի վրա մեծ ազդեցութիւն ունեցան: Բոլորն էլ այնպէս վառվեցին, որ ամեն մարդ էլ ձեռքը տարաւ զէպի իր սուրբ, ամեն մէկն էլ պատրաստ էր հէնց այն րոպէին գնալ յարձակվել թշնամու վրա ու հանել իր սրտի վրէժը. բայց տէր հայրը հանգստացրեց նրանց ասելով.

«Որդիքս, աւելի լաւ կը լինի, որ դործը խաղաղութեամբ վերջացնենք, եթէ կարելի է: Ահա, դեռ ո՞վ է իմանում, կարելի է սկի Նշրբեխտութեամբ չը գիտէ էլ, որ մեզ այսքան նեղացնում են. առաջ, եկէք մի գանգատ ուղարկենք նրան. կը տեսնենք, եթէ դարդներին դարման չեղաւ, այն ժամանակը մենք ինքներս մեր գրչի ճարը կը տեսնենք. միայն մենք լինենք սաղ ու մեր զէնքերը ոչ պակաս»:

Բայց Շվից կանտօնի գիւղացիներից մէկը, որին արդէն մի անգամ կանտօնի կողմից ուղարկել էին թագաւորի մօտ, ասեց, որ իրան չըթողեցին էլ, որ Նշրբեխտի երեսը տեսնի և

հէնց ինքը թագաւորը հրամայել էր՝ թէ «այն գիւղացուն ասեցէք, որ ես շվեյցարացիներին երբ և իցէ մի ուրիշ ժամանակ կը մտաբերեմ»:

«Նւ, վերջապէս, Նշրբեխտից ի՞նչ լաւ բան պիտի սպասենք, ասում էր գիւղացին. մի՞թէ դա այն Նշրբեխտը չէ, որ անիրաւութեամբ ու առանց մի պատճառի կռիւներ է գցում անգաղար իր հարեւանների հետ, որ ինչ է զօռով ուրիշի հողերը ու հարստութիւնները իր ձեռքը գցի»:

Ղրանից յետոյ առաջ եկաւ Ուրի կանտօնցի ծերունի Վալտեր Ֆիւրստը:

«Նոյնպէս ըստ ու բարեկամներս, — սկսեց նա — իմացած լինէք, որ մենք նոր նոր շահերի ետեւից չենք ընկնում. մենք միայն ուզում ենք ազատվել մեր վզին դրած ծանր լուծից, որի երեսը մեր պապերը տեսած էլ չեն եղել. Ուզում ենք, որ մեզ հանգիստ թողնեն, չը նեղացնեն, չը զիպչեն ոչ մեր հողերին, ոչ էլ մեր կանանց ու երեխաներին. ուզում ենք, որ մեզ չը վիրաւորեն, մեզ համար բանգեր չը շինեն. մեզ թողնեն, որ սպրեկք այն-

պէս՝ ինչպէս որ ապրել ենք մինչև օրս՝ Հա-
րիւրաւոր տարիներ՝ Հանգիստ, մեր Հալալ աշ-
խատանքով: Այլև առաջվայ պէս, ինչպէս որ
Հարին է, պատիւ կը տանք Այլբրեիտին՝ ինչ-
պէս թագաւոր մարդու. եղբայր, ո՞վ որ հողի
հարկ է տալիս, թող սրանից յետոյ էլ ազնիւ
կերպով տայ, ինչպէս որ առաջ էր տալիս:
Ասնենք այն՝ ինչ որ հարկաւորն է, ինչ որ
մեր պարտքն է. էլ դրանից աւել անկը հար-
կաւոր չէ: Մենք միայն ուզում ենք վռնդել
տեղակալներին ու նրանց ամրոցները քարու-
քանդ անել և եթէ կարելի կը լինի՝ այս բա-
նը կանենք առանց կուրի, առանց արիւնի.
Հարկաւոր չէ ի զուր տեղից արիւն թափելը:
Թող մեր թագաւորը տեսնի ու իմանայ, որ
այդ բանում մենք մեղ չունենք. մենք զէնքի
ենք դիմում, որովհետև մինչև այդ տեղն են
Հասցրել մեզ:

Այդպէս շվեյցարացիք իրանց մէջ շատ
երկար խօսեցին ու վճռեցին, որ սպասեն մին-
չև ջրօրհնէքը. ասում էին, որ այն ժամանակ
տեղակալի բերդը մտնելը հեշտ կը լինի. որով-

հետև կը կարծեն, թէ մենք էլ ենք ընծայ բե-
րողներից. մեր դժուարը բերդ մտնելն է. մը-
տանք թէ չէ բերդը, իմացէք՝ որ մերն է. համ
էլ սրա լաւը նա է, որ մինչև ջրօրհնէքը շատ
ժամանակ ունենք, այնպէս որ օրով առաջ կա-
րող ենք զէնքերի պատրաստութիւն տեսնել,
որ բերդը մտնելուց յետոյ պաշարի պակասու-
թիւն չը լինի. մեր բերդը մտնելուն պէս՝ իսկոյն
սարերումը կրակներ կը վառեն. այդ ընդհանուր
ապստամբութեան նշանը կը լինի. ո՞վ գիտէ,
կարելի է, երբ աւստրիացիք տեսնեն, որ ամ-
բողջ երկիրը իրանց դէմ է վեր կացել՝ հէնց
իրանք ուզենան բանը խաղաղութեամբ վեր-
ջացնել: Ահա թէ ինչէ՛ր էին խօսում շվեյ-
ցարացիք:

Մինչև որ դրանք այսպէս խորհուրդ էին
անում, արեւը քիչ քիչ ընկաւ սարերի լեռնա-
ները: Ամենքն էլ ակամայ զգակները վեր ա-
ռեցին ու սկսեցին աղօթք անել իրանց դէմ:
աջողութեան համար: Քահանան բողբոջն օրհ-
նեց ու ասեց.

«Միրելի՛ որդիներս. հէնց հիմա, այս սուրբ

լուսաբացին՝ երբ մեր այս ձորերու մը ամենքն էլ դեռ քնած են, եկէք, երգումով հաստատենք մեր խօսքն ու դաշինքը: Այս լուսակից յետոյ եղբայրանանք ու երգվենք, որ մեզանից ոչ ոք իր միւս ընկերին մենակ չի թողնիլ՝ ոչ դժուար ընկած տեղը, ոչ փորձանքի և ոչ էլ դառնութեան ժամանակ: Ազատ լինենք, ինչպէս որ ազատ են եղել մեր պապերը. լաւ է մեռնենք, քան թէ մեր տունն ու տեղը, մեր ընտանիքները գերութեան մէջ թողնենք: Յոյսներս դնենք Աստուծո վրա ու մարդկային զօրութիւնից չը վախենանք. այն ժամանակ թող ինչ որ լինում է՝ լինի»:

Նրանց հին սովորութեան համեմատ, ամենքն էլ խորհրդաւոր կերպով երեք մատները դէպի երկինք բարձրացրած, կրկնեցին երգումի խօսքերը ու եղբայրաբար մէկգլմէկու համբուրեցին: Ամեն մէկն էլ մի տեսակ փոխվել էր, կամ թէ՛ ինչպէս ասում են, շարժված էր. ինչպէս երևումէր, ով ինչ որ այստեղ տեսել ու լսել էր ի զուր չէր անցել նրա համար: Նրանք իրար հաստատ խօսք տուին, որ լու-

թեամբ ընկերներ հաւաքեն ընդհանուր գործի համար. դրանից յետոյ շվեյցարացիք կամաց կամաց ցրիւ եկան. ամեն մարդ զնաց իրանց տուն: Բսկ արեգակը իր պայծառ լոյսը արդէն տարածել էր ձիւնապատ սարերի գագաթների ու սառների վրա. նա լուսաւորել էր նոյնպէս այն մարդկերանց ճանապարհները, որոնք դրւանից մի քիչ առաջ դաշն էին կապել միասին ապրելու կամ միասին մեռնելու իրանց հայրենիքի համար:

Վիլհելմ Տէլլե կինը՝ Հեղվիգան իմացաւ, որ Բիւտլիում խորհուրդ կայ՝ վախեցաւ, որ չը լինի թէ տեղակալը դէմ դաւադրութիւն լինի ու իր մարդուն էլ խառնեն այդ բանի մէջ: Այդ Հեղվիգան թէ առողջութեամբ և թէ սրտով թոյլ մի կին էր. ամբողջապէս իր ընտանիքի և տան գործերովն էր լինում զբաղված. երբ Տէլլը գնում էր որսի, այդ խեղճ կնիկը վախը սրտից չէր զցում ու մինչև նրա տուն գալը, սպասելուց աչքը ջուր էր կտրում. իսկ երբոր մարդը տուն էր գալիս ու պատմում, թէ ինչ տեղեր է եղել՝ Հեղվիգան սար-

սափելով էր լսում նրա սարերում արած անվախ քաջագործութիւնները: Ամեն անգամ, երբ Տէլլը տանից գուրս էր գալիս, Հեղվիգային այնպէս էր թւում, թէ նա՝ Տէլլը ճանապարհը կորցրել է սառների միջին. մէկ էլ հէնց էր, թէ ոտն է գուրս պրծնում ու նա բարձր ժայռերի գլխից անդունդն է գլորվում, իսկ նրա հտեից ահագին քարեր են թափվում ու նրան իրանց տակովն անում:

Մօր սիրտը նեղանում էր, երբ տեսնում էր որ Տէլլը իր փոքրիկ երեխաներին նետ դցելն էր սովորցնում. այդ ընդհանրում խեղճի սրտին վախութիւնից իսկոյն ջուր էր մաղվում, երբ մտածում էր որ նրանք էլ մի օր իրանց հօր նման, կեանքից ձեռք վերցրած, ուրախ ուրախ ընկնելու են այդ վտանգաւոր տեղերը: Բիւտլիի խորհուրդը Հեղվիգան իր համար դարդ էր շինել. ինչ որ էլ անում էր չէր անում՝ այդ բանը չէր կարողանում մոռանալ: Անդադար գնում էր, գալիս ու Տէլլին հարցուփորձ անում նրանց դաւադրութեան մասին. աղաչում, պաղատում էր, որ նա այդ բանին

չը խառնվի, ասելով, որ նրա կեանքը հարկաւոր է իր կնոջ ու երեխաների համար, որ իրանք խեղճ են, որ առանց նրան իրանք անաէր ու անօդնական կը վնաս. բայց ո՞ւմ էր ատում, ո՞վ էր լսողը:

«Չէ, ես կարող չեմ ընկերներիցս բաժանվել, չէ. ո՛չ կարող եմ, ո՛չ էլ ուզում եմ», ասում էր Տէլլը:

Հէնց այդ խօսելու միջոցին էր, որ յանկարծ Տէլլը վեր կացաւ և գնաց Ալտգորֆ Հեղվիգայի հօր՝ Ալտեր Ֆիւրստին տեսնելու: Հեղվիգան իմանում էր, որ տեղակալ Հէսսլերը հիմա այնտեղ է. այն էլ գիտէր, որ նա չէ սիրում իր մարդուն, ուստի սկսեց նրան խնդրել որ այսօր Ալտգորֆ չը գնայ:

Իսկ Տէլլը ոչ թէ մենակ կնոջ խօսքը չը լսեց, այլ և իր պատիկ որդուն՝ Ալտերին էլ իր հետը տարաւ, ասելով, որ պապի մօտն է տանում: Հեղվիգան, վախութիւնից սրտաձաք եղած, մնաց տանը մենակ իր ամենափոքր երեխայի հետ. խեղճ մայրը աչքերը զցել էր իր մարդու ու երեխայի քամակից, որոնք քանի

գնում՝ այնքան հեռանում էին. վերջապէս, նրանք բոլորովին հեռացան ու այլ ևս չերեւացին:

Ել՛տգործի հրապարակում երևում է մի ձող՝ Հէսսլերի գրակը ծայրին: Չողի կողքին երկու զինուոր է կանգնած. դրանց հրամայել են, որ մտիկ տան, որպէս զի այդ տեղով եկող զնացողը գլուխ տայ գրակին: Չինուորներն էլ են մնացել շուարած. ի գուր տեղից են նրանք առաւօտից մինչև երեկոյ կանգնած սպասում. ոչ ոք էլ չի ուզում գլուխ տայ գրակին. դիտմամբ, ամենքն էլ ուրիշ ճանապարհով են գնում, որ ինչ է գրակի մօտով չանցնեն: Բայց ահա՛ երևաց Սիլհէլմ Տէլլը. նա հէնց այդ ճանապարհովն էր գալիս: Նրա գէնքը մի աղեղ է, որից նա երբէք չի բաժանվում. իր փոքրիկ Սալտերի ձեռքից բռնած, գալիս է ու պատմում է նրան, թէ իրանց Շըվեյցարիայից բացի սարերի քամակին ուրիշ շատ ու շատ երկիրներ էլ կան: Այդպէս հայր ու որդի, զըոյց անելով, իրանց համար միամիտ գալիս են մօտենում գրակին. սա նրանց աչ-

քովը չի ընկնում. ուզում են նրա մօտով անց կենալ, առանց իմանալու թէ բանը ինչո՞ւմն է. բայց մէկ էլ տեսնում են, որ մի ինչոր զինուոր հրացանի նիզակով կտրում է նրանց ճանապարհը ու հրամայում է, որ Տէլլը գլուխ տայ գրակին: Տէլլը զինուորի ասածը չուզեց կատարել, բայց զինուորը ասեց, որ այդ անհնազանդութեան համար կը զցին բանդը: Բանդի անունը լսելուն պէս, փոքրիկ Սալտերը լաց եղաւ ու սկսեց օգնութիւն կանչել: Նրեխայի ձայնից հրապարակը հաւաքվեցին մի քանի զիւղացիներ, որոնք այդ ժամանակ այդտեղեց մօտ ճանապարհով անց էին կենում. Սալտեր Ֆիւրսան էլ էր նրանց հետ: Խեղճ՝ երեխան իր պապին տեսաւ թէ չէ, իսկոյն աչքերը արտասուէքով լցված վազեց նրա մօտը, խնդրելով, որ նա չը թողնի որ իր հայրիկին բանդը զցին: Ֆիւրստը հիմա հասկացաւ թէ բանը ինչ տեղ է: Նա ուզեց իր փեսայի տեղ երաշխաւոր լինել, բայց զինուորները իրանց ասածին էին. նրանք իրանց էջն էին քշում, ու սկսեցին Տէլլին կապոտել, որ

տաննն բանդը գցեն: Բայց քանի գնում էր՝ այնքան հրապարակը լցվում էր աղաղակի վերա եկած ժողովուրդով, որովհետև այդ լուրը ամեն տեղ հասել էր: Այդ անասելն ու չը տեսնված բռնութիւնը վրդովեց զիւղացիներին. նրանք վճռեցին Տէլլին ձեռքից չը թողնել և քիչ էր մնացել, որ թափվէին զինուորների վրա: Բայց հէնց այդ րոպէին որսկանների փողերի ձայներ եկան. «տեղակալը գալի՛ս է, տեղակալը գալի՛ս է»—լսելի եղաւ ժողովուրդի միջից: Չինուորները հէնց որ այդ լսեցին, սկսեցին առաջվանից աւելի գոռալ. «դաւաճանութիւն է սա. ապստամբութիւն է սա. ընդդիմութիւն է»: Հէնց այս խօսքումն էր, որ անտառից երևաց հէսսլերը՝ ձի նստած. նա բաղէով թռչուն որսալու էր գնացել և հիմա իր զինուորոված մարդկիրանցով վերադառնում էր որսից:

«Բէ, հըմ. ճանապարհ տուէք. յիտ քաշ վեցէք. ճանապարհից ուր (կորէք). դէ, շուտ». այս ասելուց յետոյ նա զինուորներին հարցրեց, թէ «ի՛նչ կայ, որ այսպէս հաւաք-

վել են»: Չինուորներից մէկը մատով ցոյց տուեց դէպի Տէլլը ու ասեց հէսսլերին.

—«Այ աղա՛, տեսնում ես, մեղաւորը այս բանուգործը կտրված յիմարն է. սա է այս զալմաղալի պատճառը. չե ուզում թէ գդակին զլուխ տայ, դրա համար էլ ես ուզում եմ տանեմ բանդը գցեմ. բայց ժողովուրդը չե թողնում:

Նրեսը մոայլած նա լսեց այս խօսքերը ու մի քիչ լուռ կենտուլուց յետոյ դարձաւ դէպի Տէլլը այս խօսքերով.

—«Մթէ դու այնքան քիչ ես յարգում թագաւորին և ինձ՝ նրա փոխանորդին, որ չես ուղեցել պատիւ տալ այս գդակին, որը հէնց նրա համար է կախ տուած, որ իմանան թէ ո՞վ է հնազանդ կամ ո՞վ չէ հնազանդ: Առաջի մարդը դու ես, որ իմ հրամանը չես կատարում»:

—«Աղա՛, բաշխի՛ր ինձ այս անգամ, չիմանալով եմ մեղք արել: Բո հրամանը չը կատարելը, որ ասես, մտքովս էլ չե անցել»: հէսսլերը մի քիչ լռեց ու յետոյ ասեց.

—«Տէլլ» ճշմարիտ է այն, որ ասում են, թէ նեա գցելում դու վարպետ ես. ասում են, այդ բանում քեզ հաւասար մարդ չկայ և որ դու այս կողմերում առաջինն ես»:

Մինչև հօրը բերան բաց անելը, որդին՝ Վալտերը նրա տեղ պատասխանեց, ասելով.

—«Այո՛, այո՛, աղա՛. ճշմարիտ է, իմ հայրս հարիւր քայլում, ինչ խնձոր որ ասես, նետով ծառից կը կտրի ու վէր գցի»:

—«Զը լինի թէ սա քո որդին է», հարցրեց շէստերը Տէլլին:

—«Այո՛, աղա՛»:

—«Ի՞նչ ունես, թէ սա է»:

—«Ո՛չ աղա՛, երկուսն է»:

—«Երկուսից որի՞ն ես շատ սիրում»:

—«Աղա՛, երկուսին էլ մէկ եմ սիրում»:

—«Դէ՛, որ այդպէս է, լաւ: Եթէ զորդ են ասում, որ դու նետով խնձորը ծառից կրտում ես՝ վէր գցում, դէ՛, մէկ հնարդ ցոյց տուր մեզ. քո որդու գլխիցը խնձորը նետովդ թոցրո՛ւ: Բայց տե՛ս, հիմիկվանից ասում եմ հա՛, լաւ անողիւր. եթէ խնձորը մի անգամից

չը թոցրիւր, բաս իմացած լինես, որ զուտդ թոցնել կը տամ»:

Ժողովուրդը ահուգողի մէջ ընկաւ այս սարսափելի հրամանը լսելուց և մի ձայն անգամ չը հանեց: Խեղճ հայրը ի զուր տեղեց էր աղաչում ու պաղատում շէստերին:

«Ազատի՛ր ինձ դրանից, Աստուած սիրես, թող որդեսպան չը դառնամ: մի՞թէ ես իմ ձեռքովս իմ հարազատ որդու արիւնը պիտի թափեմ», ասում էր Տէլլը: Եւ իսկ բաւական էր որ ձեռքը մի քիչ գողգողար՝ իր որդուն սպանած պրծած կը լինէր: Բայց շէստերը նրան ականջ չէր դնում: նա անողորմ էր, սիրտը քար էր կտրել:

«Ասում են, որ դու անսովոր բաներ ես սիրում»—պատասխանեց նա—«ասում են, որ դու մի ուրիշ տեսակ մարդ ես. քո ապրելդ ու մտածելդ էլ է մի ուրիշ տեսակ. հէնց դրա համար էլ ես մի անսովոր քաջազործութիւն ջոկեցի քեզ համար»: Եմենքն էլ մնացել էին զարմացած ու չզիտէին, թէ տեղակալը հանաք է անում, թէ իսկն է ասում: Բայց նա (տե-

ղակալը) իր կողքի ծառից մի խնձոր կտրեց, ու դառնալով հրապարակու՞մ հաւաքված բազմութեանը, գոռաց. «հը՛, դէ՛, այ՛ ժողովուրդ, դէ՛ն կացէք, տե՛ղ սոււեցէք: Ութսուն քայլ չափեցէք: Հը՛, տե՛ս, հա՛. ծուռ չը խփես», ասեց նա Տէլլին: Եւ ձեռքիս ես դու, եթէ ուզենամ, կարող եմ քեզ սպանել տալ իսկ դրա փոխարէն քո վիճակդ քեզ եմ յանձնու՞մ: քո ձեռքիդ է՛ ապրելդ էլ, մեռնելդ էլ: Թէ կարողացար սիրտդ ու ձեռքերդ պինդ պահել, այն ժամանակ՝ խօսք չըկայ, կասեմ լաւ նետ գցող ես»:

Ոչ Հէսսերի թիկնապահների խնդրելը, որ նա իր անողորմ հրամանը փոխի, ո՛չ Վալտեր Պիւրստի նրա առջև չոքել ու աղաչելը. ոչինչ էլ չօգնեց, բոլորն էլ ի գուր էր: Հէսսերը՝ կարծես թէ, խուլ էր, ոչ ոքի չէր լսու՞մ: Փոքրիկ Վալտերը մօտեցաւ իր գետնին չոքած պապին, ասելով.

«Վե՛ր կաց, վե՛ր, պապի. ի՛նչ ես չոքել այդ քարասիրտ մարդու առջև: Ղարդ մի անիլ. դու ասի՛ր, տեսնե՞մ, ես ո՞րտեղ կանգնեմ: Պի-

տես թէ վախենո՞ւմ եմ, չեմ վախենու՞մ: Հայրիկիս նետը ինձ չի դիպչել, նա այնպիսի նետ գցող է, որ թռչելու ժամանակ էլ է թռչուն վէր գցու՞մ».

Հէսսերը հրամայեց, որ Վալտերին ծառից կապեն. բայց նա իր մօտ եկած զինուորին տղամարդի պէս գրոհ տուեց ու չըթողեց որ կապի, ասելով.

«Խո՛չ ես անու՞մ. ուզում ես ինձ կապել. պէտքը չէ, չեմ ուզում: առանց այդ էլ ես ո՛չ շունչ կը քաշեմ, ո՛չ էլ տեղիցս կը շարժվեմ: Եսկ եթէ կապէք, ես համ կը գոռամ, համ ոտներս գետնին կը խփեմ, մի խօսքով, տեղս հանգիստ չեմ մնալ»:

Ղարները կտրած, ուզեցին, գոնէ, աչքերը կապոտեն. բայց երկխան դա էլ չը թողեց որ անեն.

«Խո՛չ է, հէնց էք իմանու՞մ, թէ իմ հայրիկի նետիցն եմ վախենու՞մ, ասեց Վալտերը: Միամիտ կացէք, աչքս էլ չեմ ճակը: Հայրի՛կ, սա չի հաւատու՞մ, մի ցոյց տուր է՛. ցոյց տուր, որ դու լաւ նետ գցող ես. այս ա-

նիրաւը մեր գլխին ուզում է փորձանք բերի: Զէնց սրա հակառակը՝ նետդ գցի՛ր ու խնձորը գլխիցս մի լաւ թուցրու»: Այս խօսքերը ասելով, նա արձակ համարձակ գնաց դէպի ծառը, խնձորը դրեցին նրա գլխին: Բազմութիւնը լուռ ու սարսափով նայում էր սրան:

«Զը, ի՞նչպէս ես, ինձ համար կարծես թէ աղա է, ասեց Զէսսելըը Տէլլին, մի քիչ սպասելուց յետոյ, ամեն ժամանակ զննուորված. դու ինքդ ճորտ, բայց նետդ միշտ ձեռքիդ մի ըսպէ էլ նետդ ձեռքիցդ չես տալիս. այ, հիմա քեզ համար լաւ նշանակ. դէ՛, եթէ լաւ տղայ ես, եթէ լաւ խփող ես՝ մի խփի՛ր, տեսնեմ, ի՞նչպէս ես խփում»:

Տէլլը աղեղը լարեց ու նետը վրա դրեց. բայց իսկոյն խեղձի աչքերը սևացան, գլուխը շուռ տուեց ու աղեղը ձեռքից վէր ընկաւ: Անասքը վայ արին:

«Աղա, ասեց Տէլլը, առաջին անգամ Զէսսելրի առջի բերան բաց անելով—աղա, ինձ սպանիր, ինչ ուզում ես արա, ինչ պատիժ ուզում ես տուր, միայն ինձ ազատի՛ր այս

կրակից. ինձ մի ստիպել, որ այս նշանակին խփեմ, ի սէր Աստծու»:

«Զէ՛, ի՞նչ եմ անում քո մեռնելդ. իմ ինչի՞ս է հարկաւոր, ասում էր Զէսսելըը. ես, Հէնց այնպէս, ուզում եմ տեսնեմ, թէ ի՞նչ պիտի նետ գցող ես դու: ի՞նչ կայ, կարողացա՞ր խօ այն փոթորիկովը Բառուգարտնին լճի միւս կողմը անց կացնել. իմ ձեռքիցս նրան ազատելը հեշտ էր հա՛: Պէ՛, էլ ի՞նչ կայ. դու՛ որ այդպէս ամենքի համար փրկիչ ես եղել, դէ՛, մէկ ինքդ քեզ փրկի՛ր, տեսնեմ ի՞նչպէս ես փրկում»:

Տէլլը նետը տափից վերցրեց. նրա ոտու ձեռքը դողդողում էր. աղաչանքը աչքերին, յոյսը կտրած, նա մէկ տեղակալել երեսին էր մտիկ տալիս, մէկ երկնքին: Իսկ չորս կողմի բազմութիւնը առաջվայ պէս վախից լուռ ու մոռնջ նայում էր սրան...:

Յանկարծ, Տէլլը նետամանից մի նետ էլ հանեց, կոխեց կռնատակը ու գաղեց: Բայց այդ բանը Զէսսելրի աչքովն ընկաւ:

«Զայրի՛կ, այ հայրիկ—կանչում էր երեխան

ճառի տակից—անտղի՛ր ու խփի՛ր, մի՛ վախե-
նար, ես չեմ՝ վախենում: Տէլլը աղեղը լարեց:
Եյդ ժամանակ շէսսերի մարդկերանցից մէկը
էլ չըկարողացաւ համբերել. սկսեց տեղակալին
յանդիմանել, ասելով, որ նա խղճմտանք չու-
նի, քարասիրտ է. քիչ էր մնացել, որ նրա վրա
յարձակվի ու սուրի ուէսը տայ նրան: Բոլորն
էլ իրանց ուշադրութիւնը այս երկուսի վրա
էին դարձրել ու սպասում էին թէ տեսնեն
սրա վերջը ի՛նչ կը լինի...: Իսկ աղեղը քանի
գնում՝ այնքան աւելի էր լարվում. և յան-
կարծ — ո՞վ էր, ո՞վ չէր — բաղմունքեան միջեց
մէկը կանչեց. « խնձորը վէ՛ր ընկաւ, խնձորը
վէ՛ր ընկաւ. Տէլլը դիպչե՛լ է. խփե՛լ է խըն-
ձորին, խփե՛լ է »: Երեկայի պապը՝ Պիւրս-
տը, վախութիւնից ու ուրախութիւնից քիչ
մնաց, թէ կանգնած տեղը վէր ընկնի: Պատիկ
Վալ՝տերը վերցրեց գեանին ընկած խնձորը և
ուրախ ուրախ հօր մօտը վազեց, ասելով.

« Նայրի՛կ, հայրի՛կ, ահա՛ խնձորը. հը՛, տես-
նում ես, որ ես ասում էի. ախր ես զիտէի,
որ դու ինձ չես խփիլ »:

Տէլլը որդուն զրկեց, խկոյն չռփեց ու սկսեց
աղօթել ու փառք տալ Աստու առնակարող
դրութեանը: շէսսերը Տէլլի ձեռքից առաւ
խնձորը ու ինքը իր աչքովը տեսաւ, որ խկ
որ նետը խնձորը ծակել էր ու անց կացել:
Յետոյ, նա դառնալով դէպի որսորդը՝ Տէլլը,
հարցրեց.

« Իսկ այն միւս նետը ինչո՞ւ համար կոխե-
ցիր կռնատակդ՝ թազըրիր »: Առաջին անգամից
Տէլլը չեմացաւ, թէ ի՛նչ ասի. բայց մի քիչ
սուս արեց ու ասեց.

« Սկի՛, աղա՛, հէնց այնպէս. մեղանում այդ-
պիսի սովորութիւն կայ »:

« Դա էլ մի պատասխան է, որ դու ես տա-
լիս: Չէ՛, դու ինձ ճշմարիտն ասա. մի՛ վախե-
նար, բայց բացարձակ պատասխանիր. ինչ էլ
որ լինում է՝ լինի, ես քեզ բաշխում եմ », —
ասեց շէսսերը: Տէլլը նայեց տեղակալի երե-
սին ու շնչակտուր կերպով պատասխանեց նրան:

« Աստուածանից թագուն չէ՛ քեզանից ինչ
թազցնեմ, աղա՛. մտքումս զրել էի, որ եթէ

պատահամբ նետը որդուս դիպէր, միւս նե-
տը քեզ էի խփելու՝ սպանեմ»:

Տեղակալ Հէսսլերը երկար լռութիւնից յե-
տոյ ասեց.

«Մէ, հիմա ինչ որ էլ ուզում է լինի, ես
քեզ խօսք տուի, որ կը բաշխեմ քեզ կեանքդ
քեզ եմ բաշխում. իմ խօսքս խօսք է, ասածս
ասած: Բայց որովհետեւ հիմա ես իմացայ քո
չար մտադրութիւններդ՝ դրա համար էլ ես
քեզ մի այնպիսի ծակ կոխեմ, որ սկի Աստծու
արդար լոյսի երեսն էլ չը տեսնես: Ե՛յ, տղե՛րք,
ձեզ հետ եմ այս ըոպէիս սրա ոտուձեռը
մի լաւ կապտեցէ՛ք»: Ասելն ու անելը մէկ ե-
ղաւ. զինուորները խկոյն վրա թափվեցին՝ ի-
րանց մեծի հրամանը կատարեցին: Բազմու-
թիւնը Տէլլի չորս կողմը կտրեց. ամենքն էլ
սկսեցին նրան մնաս բարև ասել: Բաջ որսոր-
դը որ հնեց իր որդուն, ասելով.

«Ահա՛ այնտե՛ղ է քո հայրիկը. այնտե՛ղ՝ եր-
կնքումն է նա. նրան աղօթի՛ր դո՛ւ միայն կեն-
դանի լինես, ինձ էլ Աստուած կօզնի: Այս՝
ինչ որ քեզ ասեցի, կասես մօրդ»:

Այս ասելով, նա համբուրեց Վալտերին
ու բազմութեանը զլուխ տալով և մնաս բա-
րև ասելով, Հէսսլերի ետեւից ընկած՝ գնաց.
նա պահապաններով շրջապատված էր: Տեղա-
կալը վճռեց իր ասածը կատարել, այսինքն
Տէլլին մի այնպիսի տեղ գցել, որ նա էլ Աս-
տծու տուած լոյսը չը տեսնի. նաւակով նը-
րան Ֆիրվալ՝ շտաբտի լճովը անց կացրեց
ու տարաւ իր Միւսնախտ ասված հեռու ամ-
բոցը: Տէլլը կապած ու կապկապած ընկած
էր նաւակի յատակին և ինքը իր մտքումը ար-
դէն մնաք բարև էր ասում կնոջը ու որդիե-
րանց: Մաւակումը Տէլլից ու Հէսսլերից բացի
նստած էին՝ նրա զինակիրը և մի քանի թիա-
վարներ. իսկ Տէլլի նետամանը ու աղեղը դեկի
մօտ էին դտնվում: Յանկարծ սարերից մի այն-
պիսի քամի՛ վեր կացաւ, մի այնպիսի՛ քամի,
որ վախութիւնից քիչ մնաց թէ թիավարների
շունչը կտրվի. էլ նրանցում ջան չէր մնացել.
ամենքն էլ կարծում էին, որ էլ պրծում չը
կայ, որ կորան՝ գնացին: Հէնց այդ միջոցին՝ նրա-
նցից մէկը՝ դառնալով դէպի տեղակալը, ասեց.

«Աղա՛, էլ մեզ պրծում չկայ. բոլորեքեանս էլ մի մազկեց ենք կախ. ո՛չ ղեկավարը, ո՛չ մենք՝ թիավարներս չենք իմանում, թէ ճանապարհը այս քարքարոտում ո՞րտեղով է գնում: Բայց Տէլլը մեզ հետ է. նա համ ուժեղ է, համ ղեկավարել գիտէ. ուրեմն, աղա՛, ի՞նչ կը լինի, որ մէկ հրամայէք նրան, որ մի քիչ մեզ համար ղեկավարու թիւն անի»:

Իսկոյն յետ արեցին Տէլլի ոտուձեռքը. Հէսսերը նրան հրամայեց, որ ղեկի մօտ նրստի, իսկ զրա փոխարէն խոստացաւ ազատութիւն շնորհել: Տէլլը նստեց, ուր հարկն էր, ու սկսեց ղեկավարել. բայց միւկնոյն ժամանակ իր աչքի տակով նայեց, թէ տեսնի, ո՞րտեղ է աղեղը. իսկ զրանից յետոյ աչքը գցեց ժայռերին ու սկսեց ման գալ ու գտնել վեր ցատկելու համար մի յարմար ժայռ: Յանկարծ նըրա աչքը վերէը տափակ մի ժայռ տեսաւ: Ալեքների գլխին կախ ընկած, դիք ու բարձր ժայռ էր և մեծ հնար ու սիրտ էր հարկաւոր որ մարդ կարողանար նաւակից այնտեղ ցատկել:

«Հը՛, տղերք, ղօչա՛ղ զրար եկէք¹⁾, ղօչաղ» գոռաց Տէլլը թիավարներին դառնալով. մեր դժուարը մինչև այն ժայռն է է՛, տեսնում էք. այն տեղ հասանք թէ չէ՛ էլ այնքան վախ չըկայ: Թիավարները, որքան իրանց ուժումը ոյժ կար, թիերին զօռ տուին և մի երկու բոպէ չանցած՝ նաւակը հասաւ իրանց ուղած տեղը: Այդ ժամանակ Տէլլը «այ Աստուած» ասելով ու իր զէկքը ձեռքը գցելով, հը՛ արեց՝ ցատկեց ու զինքը գցեց ժայռի գլուխը. իսկ նաւակը ոտով զբոհ տուեց ու ալեքների ուէխը գցեց:

Ձկնորսը իր մանուկ որդու հետ լճի ափին կանգնած սարսափով նայում էին այս բանին. նրանք տեսան, թէ ի՞նչ հրաշքով ազատվեց Տէլլը ու հրճուանքով ողջունեցին այդ քաջասիրտ աղամարդուն: Ալիսէլմ Տէլլին նըրանք պատմեցին, որ նրան բռնելուց յետոյ շվեյցարացիք մի քիչ կոտորվել են:

«Պահա՛ կնոջս մօտ ու ասա՛, որ ես ազատ-

1) «Դրար գալ՝ նշանակում է շարժվել:

վել եմ, բայց դեռ թագ եմ կենում: Եվ գիտէ, գուցէ տեղակալը ազատվեց» ասեց Տէլլը ձրկնորսին, որը նոյնպէս մասնակից էր Ռիւտլիում եղած խորհրդին: «Իսկ աներոջս և առհասարակ Ռիւտլիում եղածներին, շարունակեց Տէլլը, կասես, որ թող դարդ չանեն ու քէփները սազ պահեն. կասես, որ Տէլլն ձեռքը հիմա ազատ է և շուտով նրա անունը վեր կհնի ու նրա մասին ամենքն էլ կը սկսեն խօսել: Իսկ հիմա որդիդ թող առաջս ընկնի ու ինձ տանի Րրունին, որովհետև իմ այնտեղ լինելս հարկաւոր է»:

Ինչքան էլ որ ձկնորսը հարցուփորձ արեց Տէլլին, թէ զնում է Րրունին ի՞նչ անի, ի՞նչ կայ, ի՞նչ չըկայ և այլն, բայց որսորդը ոչինչ էլ պատասխան չը տուեց. երեխայի հետ միասին ճանապարհ ընկաւ ու արագ արագ, նեղ կածանը բռնելով, գնաց դէպի անտառը: Առանց հանգստանալու, համարեա թէ, վաղէվազ, երեք վերստ ճանապարհ գնալուց յետոյ, նրանք հասան Րրունին. այնտեղից մի զռոխվայր ճանապարհ տանում էր մինչև Աիւսնախտ, ուր

և ձկնորսի տղան Տէլլին թողեց ու վերադարձաւ տուն: Այս ճանապարհի երկու կողմն էլ մտայլ ժայռեր էին պատել. նրանցից մէկը՝ որ թփերի մէջ կորած էր, մի փոքր դէպի առաջ էր դուրս ցցվել և հէնց այդտեղ կանգնեց մեր քաջ որսորդը ու թուլացած՝ նստեց այնտեղ քարի նստարանի վրա, որը նեղացած ճանապարհորդների համար էր շինված: Վէլ հելմ Տէլլը մտքունը դրել էր մի կտրական բան անել: Նա գիտէր, որ, եթէ տէրը մի արասցէ, տեղակալը դուրս եկաւ լճի ափը, հէնց նոյն իսկ այս ճանապարհորդն է գալու Աիւսնախտ: Տէլլը մտադրեց թագ կենալ թփերի միջին և այնտեղից նետով խփել ու սպանել շէսսերին. «ես էլ կը փախչեմ դէպի ժայռերը, կը թագնվեմ ու գրանով նրա մարդկերանց ձեռքից կը պրծնեմ»—ասում էր նա ինքն իրան: Մտածմունքների տակ նրա սիրտը այնպէս էր ճնշված, որ կարծես թէ մի ծանր քար էին գցել նրա վրա: Մինչև այսօրվան օրը Տէլլը մարդու վրա, որ ասես, մի անգամ էլ ձեռք չի բարձրացրել. միշտ սպանել է, վէր է գցել

վայրենի՝ կենդանիներ և զազաններ, ուրիշ ու
չինչ, իսկ Հիմն իր նման մարդուն պիտի սպա-
նի, մարդասպանի անունը պիտի ստանայ: Ա՛խր
մի բան էլ կայ. նա չարագործ շէսսլերի կա-
տաղու թիւնից պիտի պաշտպանի իր կնոջը,
երեխաներին և քաղցր հայրենիքը: Այս թըշ-
ուառ նետովը Տէլլը կազատի իր հայրենի եր-
կիրը...: Նա շատ սպասեց. անհամբերու-
թեամբ նայում էր դէպի ուղին և շատ նայե-
լուց աչքերը ջուր կարեցին: Մօտից մի քանի
մարդ անց կացաւ, բայց ո՛չ մէկն էլ չէր իմա-
նում, թէ տեղակալ շէսսլերը ե՞րբ է անց կե-
նալու:

Մի Արմգարդա անունով զիւղացի կին էլ,
իր փոքրիկ երեխաներով, դուրս եկաւ ու ճա-
նապարհին կանգնեց: Այդ կինը լսել էր, որ
այդտեղով անց է կենալու շէսսլերը և այդ
պատճառով եկել էր այստեղ սպասելու մինչև
նրա գալը, որ եկած ժամանակ ընկնի նրա ոտ-
ները ու խնդրի, որ իր մարդուն հանել տայ
բանդից: Տէլլի և Արմգարդայի մօտ մի քանի
մարդ էլ հաւաքվեց: Յանկարծ, ճանապարհօ-

վը մի ձիաւոր, ձին քշելով, անց կացաւ. «տե-
ղակալը, տեղակալը գալե՛ս է» գոռաց նա:

Ինչպէս որ վերև ասեցինք, ժայռերից մէկը
մի փոքր առաջ էր դուրս ցցվել՝ դէպի ճա-
նապարհի մէջը. այդ ժայռի զուկար թփերով
պատած էր: շէնց որ Տէլլը ձիաւորի խօսքե-
րը լսեց թէ չէ իսկոյն տեղից վեր ցատկեց,
մտաւ թփերի մէջը ու կորաւ: Իսկ զիւղացի
կինը իր երեխաների հետ գնաց՝ ճանապարհի
մէջտեղում կանգնեց: Վերջապէս, դուրս ե-
կաւ շէսսլերը իր զինակրի հետ միասին՝ եր-
կունսն էլ ձի նստած: Արմգարդան վազեց դէ-
պի ձիաները ու նրանց առաջը կտրեց:

«Ի՛նչ ես ուզում: շէո՞ւ կաց ճանապար-
հից. ճանապարհ տուր» գոռաց տեղակալը:

«Աղա՛, Աստուած սիրես, խեղճ եմ. ազա-
տի՛ր իմ մարդուն, արձակի՛ր նրան, ասեց խեղճ
կինը: Նա գնում էր սարերը խոտ հարում ու
զրանով մեղ պահում: Ահա այժմ վեց ամիս
է, որ նա բերդումը նստած, քօ դատաստանիդ
է սպասում. մենք էլ առանց նրան մնացել ենք

մի կտոր չոր հացի կարօտ ու քիչ է մտում, որ քաղցածու թիւնից մեռնենք»:

«Հեռու կացիր, կորի՛ր, դէ՛: Ա՛յն ժամանակ ես գտել խօսք՝ բան ունես ասելու, եկ Սիւսնախոս: Հիմա սրա ժամանակը չէ» ասում էր Հէսուսը զինակիրը: Բայց կինը տեղեցն էլ չէր շարժվում, կանգնել էր ու լաց լինում: Հէսուսը շնացաւ ու հրամայեց որ նրան բռնեն, բայց Արմարդան, ձիան սանձը բռնելով, լացի ձայնով ասում էր.

«Ձէ՛, ինչե՛ց եմ վախենում. էլ ի՞նչ ունեմ կորցնելու որ կորցնեմ: Ի՛նչ էլ երեխաներիս էլ գցի՛ր ձիուդ ոտի տակը ու կարկոխտուր: Աչքերդ չու՛մ ես, կարծե՛ս թէ վախենումեմ. ինչքան ուզում ես չո՛ր: Տունս քանդվել է ու պրծել. այնքան անբաղդու թիւն տեսայ, որ էլ ինձանում յոյս չը մնաց» և իսկ որ, այս ասելով, Արմարդան երեխայոց հետ միասին ընկաւ ձիաների առաջը ու գոռաց.

«Ա՛յն տուր, կո՛խ տուր, որբ ու անտէրունչ մնացած բալաներիս քշե՛ր, քշե՛ր ձիդ ու անց կացիր մեղանով. մեռնենք ու պրծնենք քեզա-

նից լաւ է, քան թէ այսպէս ապրենք. էլ բան չը մնաց, որ դու մեր զըւելը չը լինես բերած: Սեւանայ քո օրը, որ մեր օրը սեւացրիր»:

Հէնց այդ միջոցին տեղակալի առաջը դուրս եկաւ մի գիւղական հարսանիք իրանց դափուղունայով: Հարսանիքաւորների խումբը, այս սրտաձմիկ պատկերը տեսնելուն պէս, սառչեց ու իսկոյն տեղնուտեղը կանգնեց. իսկ երաժիշտների ձայները այնպէս կարվեց, որ հէնց իմանաս, թէ փորները ընկաւ:

«Ա՛յ ծառաներս, ո՛րտեղ է.ք. եկէ՛ք այս խելքից գնացած կնոջը քաշ տուեցէ՛ք՝ ճանապարհից հանեցէ՛ք. եթէ ոչ, իսկ որ, ոտնակոխ կանեմ ու անց կենամ» բղաւում էր Հէսուսը: «Սա ի՞նչ յանդգնութիւն, համարձակութիւն է. սա էր մնացել. էլ հանգստութիւն չին տալիս մարդու, ճանապարհին են բռնում. իրանց հարսանիք-մարսանիքներով ճանապարհս են կտրում: Անպիտաններ, շո՛ւն անիրաւներ, անիծածներ, ես ձեզ կասեմ. տեսէ՛ք ես ձեզ ի՞նչ կանեմ. ձեր գլխին մի օյին բերեմ, որ... այնպիսի՛ օրէնքներ հնարեմ ձեզ համար, այն-

պիսի պատիժներ, որ...»: Բայց յանկարծ, դեռ խօսքը չը վերջացրած, շէսսերը ձեռքը դրեց սրտին ու պինդ սեղմեց. նետը դիպչել էր նրա սրտին: Նա մի այս կողմ՝ մի այն կողմ թեքվեց ու վեր ընկաւ ձիուց. «վայ, սա Տէլլը ինձ տն էր» այս էր տեղակալ շէսսերի վերջին խօսքերը:

Նւ ճշմարիտ որ, այն ըոպէին քարի գլխին հրեաց Վիլհելմ Տէլլը: «ձը, նետ գցողին ճանաչեցի՞ր: ձիմա կասեմ, որ սրանից յետոյ ազատ ենք, զերութեանը վերջ տուինք. մեր հայրենիքը պրծաւ քեզանից. էլ չես կարող փնաս տալ» այս խօսքերը ասելով, Տէլլը կորաւ ժայռերի միջին:

Ամեն կողմից ժողովուրդը վազ էր տալիս դէպի ճանապարհը. հարսանիքը ցրիւ եկաւ: Ամենքն էլ մեռնող տեղակալը չորս կողմը կրտրեցին և նայում էին իրանց այդ չարագործի վերջին տանջանքներին: Որ ասես, սկի մէկն էլ տեղից չը շարժվեց, թէ ինչ է նրան օգնութիւն հասցնի. ոչ մէկի երեսին էլ ցաւակցութեան նշոյն անգամ չէր երևում: Վեռ այդ ո-

չինչ հէնց որ նա իր վերջին շունչը տուաւ թէ չէ, իսկոյն հարսանիքի զիւղական երաժիշտները մի ժողովուրդական ուրախ երգ սկսեցին ածել. ամենքը սկսեցին մէկմէկու վզով ընկնել իրար համբուրել, գոռալ ու գոչել. «ազատ ենք, ազատ, այ եղբայրներ, բարեկամներ. մեր չարագործը սատկեց՝ պրծաւ. սրանից յետոյ մենք ազատ ենք նրանից, բոլորովն ազատ: Վէ, շուտ արէք, սարերումը կրակներ վառեցէք. դրանով ենք իրար նշան տալու: Ամեն մարդ թող զէնք վերցնի, գնում ենք. եկէք գնանք քանդենք բերդերը, աւերակ դարձնենք, կտարատենք բանդերի դռները... փշրենք մեր գերի ընկած եղբայրների շղթաները ու ազատենք նրանց»:

Բոլոր բազմութիւնը աղմկալի կերպով ցըրիւ եկաւ. այն զատիվայր ճանապարհին մենակ զինակիրը մնաց, որը իր տիրոջ զիակի վրա ընկած՝ լաց էր լինում:

Տէլլի կինը՝ շեղվեզան, ուրախութեամբ լսեց, որ իր ամուսինը կենդանի է և շուտով գալու է տուն: Նա արդէն մարդուն մեռած

էր համարում և շատ դառն արտասունք էր թափել նրա վրա. իսկ այժմ իր երեխաների հետ միասին նրա գալուն էր սպասում, բայց հանգիստ չէր կարողանում սպասել: Սեղանի վրա ընթրիք դրեց ու կրակ վառեց, որ համ Տէլլը ցրտից տաքանայ, համ էլ նրա շորերը չորացնի:

«Նրեխօյք, կրկնում էր Հեղվիգան անդադար. զիտէք ինչ կայ. ախր այսօր հայրիկը գալու է. զիտէք թէ չէ. արդեօք իմանում էք, որ նա ազատվել է, որ մենք ամենքս էլ ազատվել ենք: Տեսնում էք՝ դուք ինչ հայր ունէք. նա փրկեց, նա ազատեց իր հայրենիքը. նա մեր պարծանքն է. ձեր հօր անունովը պիտի պարծենաք, որդիքս»:

Բայց փոքրիկ Վալտերը ուզում է ցոյց տալ, որ ինքն էլ կայ. չի ուզում որ իրան մոռացած լինեն:

— «Մայրիկ, ասում է նա, զիտե՞ս, ախր նեօր իմ գլխիս մօտովը տժժալի անց կացաւ. իսկ ես, որ ասես, մի մազի չափ էլ չը ծռվեցի»:

— «Վալտէ, կծե՛մ քեզ, ուտե՛մ քեզ, նախշուն

բալաս. այ դու իմ սիրտս, իմ հոգի՛ս. էլի դու իմ կշտիս ես. Աստուած պապը քեզ պահեց ինձ համար» ասում էր մայրը զրկելով:

— «Մայրի՛կ, մայրի՛կ, հայրիկը եկաւ, հայրի՛կը» ուրախ ուրախ կանչեց Վալտէլը:

— «Ո՛ւր է, ո՛ւր» հարցրեց Հեղվիգան. նա մի ուզեց ամուսնի առաջը վազել, բայց տեղեց չը կարողացաւ. շարժվել ուրախութիւնից քիչ մնաց թէ վէր ընկնի. դրան շրջափայտից (չարձիվա) բռնելով, մի կերպ իրան պահեց: Տէլլը մտաւ սենեակը. երեխայքը իսկոյն վազեցին ու փաթաթվեցին հօրը վզովը: Տէլլը դառնալով դէպի կինը, ասեց.

— «Եղջի Հեղվի՛գա, Աստուած մեզ օգնեց: Պէ՛տ, հիմիկվանից դէնը էլ մենք անբաժան կը լինենք»:

— «Պէտք է իմանայիր, թէ քեզ համար ինչպէս էի վախնում» ասում էր Հեղվիգան լալով ու զրկելով իր մարդուն:

— «Պէ՛տ, լաւ է, հանգստացի՛ր. ամեն ինչ անց կացաւ՝ պրծաւ. տեսնում ես, ես էլի ձեր կշտին եմ, ձեզ հետ միասին»:

«— Հայրի՛կ, բաս քո աղեղդ ո՞ւր է» հարցրեց Վալտերը:

«Մի սուրբ տեղ եմ գրել՝ մատուռում, որդի՛ս: Ել որսի համար ինձ հարկաւոր չէ», պատասխանեց Տէլլը որդուն:

Հեղվեզան, զարհուրած, յետ քաշվեց ամուսնուց, ասելով. «սպանեցիր, աստ՛. դ՞ու սպանեցիր... այս ձեռքը... մարդասպանի՞՞ ձեռք է...»:

«Եյո՛, տեսնո՞ւմ ես. այս ձեռքն է փրկել մեր երկիրը. սա է ձեր պաշտպանը, ասեց Տէլլը համարձակօրէն: Ես մաքուր խղճմտանքով եմ ձեռքս դէպի երկինքը բարձրացնում»: Հէնց այդ միջոցին ներս վազեց փոքրիկ Վիլհելմը. նա գնացել էր միւս սենեակը, որ հօր համար չոր շորեր բերի:

«Հայրի՛կ, կանչում էր նա, ներս վազելով, պապը գալիս է, նրա ետեւիցն էլ մի մեծ, մեծ բազմութիւն: Վեզ կանչում են ու ասում են, որ դուրս գաս փողոցը»:

Տէլլը կնոջ ու երեխաների հետ միասին դուրս եկաւ դռուներ: Եւ իսկ որ, մեր քաջ

որսորդի տան առաջին մեծ բազմութիւն էր հաւաքվիլ. Վալտեր Փիւրստն էլ էր նրանց միջին: Տէլլի որդիները արդէն վազել էին ու գնացել նրա մօտ: Բազմութեան մէջ կանայք էլ կային, երեխաներ էլ. կային և ազնուականներ՝ որոնք նոյնպէս խառնվել էին ապստամբների հետ: Եղջկերքը ձեռքներին մի մեծ ձող բռնած, որի ծայրին սպանված հէսսլերի գրգահն էր ցցած, ծիծաղելով ու ծաղր անելով, դէպի առաջ էին գալիս. երաժիշտներն էլ իրանց փողերն էին փչում: Հէնց որ Տէլլը արնից դուրս եկաւ թէ չէ, իսկոյն բազմութիւնը նրա առաջը կտրեց՝ կիսաշրջան կազմելով. երաժշտութիւնը, ծիծաղը, ուրախութեան ձայները, բոլորն էլ նոյն ըոպէին կտրվեց. բազմութեան միջեց առաջ եկաւ Տէլլի աներ՝ Վալտեր Փիւրստը, Մելխտալի ու Շտաուֆախտերի հետ. նրանք մօտեցան սրտաշարժ եղած Տէլլին ու համբուրեցին նրան:

«Վէ՛, Վիլհելմ, մենք եկել ենք քեզ շնորհաւորելու ու շնորհակալութիւն անելու քեզանից: Մեր հայրենիքը հիմա բոլորովին

ազատ է: Ամեն ինչ այնքան շուտ, համ էլ այնքան լաւ գլուխ եկաւ, որ սկի այդպէս մենք ինքներս յոյս չունէինք: Հէնց որ դու, տեղա-կալին սպանելուց յետոյ, փախչեցիր ու թագ կացար սարերումը թէ չէ՝ խսկոյն քեզանից յետոյ սարերումը կրահներ վառեցին ու բերդերի վրա յարձակեցին: Քո նետի ձայնն էր, որ ամենքի մէջ ապստամբութեան շարժում գցեց: Մեր թշնամիները յաղթվեցին, ջարդու-փշուր եղան. նրանց բոլոր բերդերը այժմ մեր ձեռքին է: Այն բանը՝ որ մենք մեր ձեռքով մեզ համար էինք շինում, քանդեցինք ու աւերակ դարձրինք, հիմնովին աւերակ: Տեղակալ Ահանդսբերդը առաջ մի ուղեց փախչել, բայց Մելիսապը նրա ետեից բնկաւ, հասաւ ու բռնեց՝ բերաւ իր կուրացած հօր մօտ: Օտ-րունին նրան չէր ուզում բաց թողնել, միայն նա երգում կերաւ, որ էլ Շվեյցարիայում չի մնալ: Մենք մենակ թագաւորիցն էինք վախե-նում, բայց Աստուած նրան էլ իր արարմունք-ների համար պատիժ հասցրեց: Նա խլել է իր եղբորորդու ձեռքից նրա ժառանգութիւնը:

նա էլ խփել է՝ նրան սպանել: Աւ վերջապէս, թագաւորի որբւայրի մնացած կնոջ կողմիցն էլ մարդ է եկել ու թուղթ բերել, այդ թըղ-թովը նա մեզ յետ է աալիս մեր առաջվայ իրաւունքները: Հիմա, ինչպէս տեսնում ես, Տէլլը սրանից յետոյ մենք ազատ ենք և Հէնց դրա համար է, որ այսքան բազմութեամբ ե-կել ենք քեզ շնորհաւորելու, իբրև մեր ազա-տողին: Տեսնում ես այս սարերը, քանի որ սը-րանք այս տեղ են՝ իմացած լինես, որ քո ա-նունդ միշտ կը յիշվի, միշտ կը մնայ. այն չեն մոռանալ, որ Տէլլը նետով խփեց ու իր հա-րազատ որդու գլխից խնձորը թոցրեց, որ Տէլլն էր, որ սպանեց ձեռալերին ու ազատեց Շվեյցարիան»:

Աեցցէ՛ մեր Տէլլը, կեցցէ՛. կեցցէ՛ մեր փրո-կիչը, կեցցէ՛ մեր ազատողը, կեցցէ՛—այս աղ-մկալի գոռում գոչումները ու փողերի ձայները կարեցին Պիւրստի խօսքերը:

Ձեռուում, չորս կողմի գիւղերում, զանգա-կների ձայնն էր, որ տարածվում էր դէպի ամեն կողմ. նրանց զրբնգ-զրբնգոցն էր, որ սար ու

ձոր լցել էր ու ամեն տեղ էլ ձայն էր տալիս:
Այստեղ ու այնտեղ կրահներ էին վառվում
ու պլպլում: « Ուռայ, հէյ, ուռայ, ազատ ենք
ազատ. ապրի՛՛ Տէլլը, ապրի՛՛. կեցցէ՛ նա, կեց-
ցէ՛ »—ամեն տեղ էլ այս էր լսվում:

Այս բանը 1308 թուականի կաղանդ օրն էր:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0359076

